

**ЕКОМЕРЕЖА БІОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТУ
«ЗАХІДНЕ ПОЛІССЯ» (КАРТОСХЕМА ТА ЇЇ ЛЕГЕНДА)**

Л. Юрчук

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ 03041, Україна
e-mail: yurchuk7lyuda@ukr.net*

Стаття присвячена розгляду проектування репрезентативної екомережі біосферного резервату «Західне Полісся», до складу якого входять біосферний резерват «Шацький» (Україна), біосферний резерват «Прибузьке Полісся» (Білорусь) та біосферний резерват «Західне Полісся» (Польща). На цих природоохоронних територіях лежать унікальні для Європи місцевості, де ще збереглися природні лісові, водні та водно-болотні екосистеми.

Ключові слова: екомережа, біосферний резерват, ключові території, екокоридори.

Міждержавні природно-заповідні території є важливою частиною екомережі – функціонально єдиної системи природних територій із відповідними режимами збереження біотичного та ландшафтного різноманіття. Це один із найважливіших напрямів Пан'європейської стратегії охорони ландшафтного та біологічного різноманіття, яка реалізується країнами Європи. Не так давно вже у 65 країнах світу налічувалося 100 міждержавних природно-заповідних територій, хоча багато фахівців з охорони природи МСОП досі вважають, що можливостей для створення таких територій у світі, в тому числі й у Європі (де їх близько 50), набагато більше [1].

У зв'язку з необхідністю збереження усіх компонентів природних екосистем, а не лише рідкісних, перед природно-заповідною справою України на сьогодні постає ціла низка актуальних проблем, серед яких не менш важливою є формування оптимізованої природно-заповідної мережі міждержавних природно-заповідних територій. Дослідження проблеми формування мережі транскордонних природно-заповідних територій було розпочате вченими ще з середини 1990-х рр. (Стойко, 1994, 1996; Стеценко, Попович, 1996; Міждержавні..., 1998) і вивчається дотепер. Оскільки під природною рослинністю України залишилася приблизно третина її території (до 19 млн га), а лісистість держави нині становить неповних 16 відсотків при потребі в оптимумі 20–25% [3], актуальність даної тематики досліджень зростає.

Особливого значення для збереження лісових, болотних, озерних і заплавлених природних екосистем зони мішаних лісів, що мають неабияке значення для збереження європейської та світової природної спадщини, набувають транскордонні природно-заповідні території України, Білорусі та Польщі. Розташоване на стику цих трьох держав Полісся представляє природну модель для міжнародних комплексних наукових досліджень добре збережених природних екосистем, має великі перспективи у розширенні мережі заповідних об'єктів, формуванні екомережі майже без вилучення сільськогосподарських угідь, великі потенційні можливості для екотуризму і як наслідок – підвищення рівня життя населення [2].

Саме тому в цій частині Центральної Європи відповідно до положень програми ЮНЕСКО МАБ реалізується створення тристороннього біосферного резервату «Західне

Полісся» шляхом включення в єдиний природоохоронний простір таких територій: біосферного резервату «Прибузьке Полісся» (Білорусь), біосферного резервату «Західне Полісся» (Польща), біосферного резервату «Шацький» (Україна). Територія цих природоохоронних об'єктів має спільні риси біорізноманіття і охоплена спільною стратегією «Три Полісся», що передбачає об'єднану охорону й екологічне використання природної спадщини теренів польсько-білорусько-українського прикордоння.

Матеріали та методи досліджень

Нині надзвичайно актуальною проблемою є розроблення наукових засад і проектування локальної екомережі у межах біосферного резервату «Західне Полісся» як унікальної в масштабі Європи місцевості, що відіграє важливу роль у забезпеченні екологічної рівноваги. Досі цій безперечно актуальній тематиці, котра стосується конкретної побудови картосхеми екомережі біосферного резервату «Західне Полісся», не було присвячено наукових публікацій. При формуванні запропонованої нами екомережі міжнародного значення були використані деякі методичні підходи у побудові схеми регіональної екомережі Ю.Р. Шеляга-Сосонка [7, 8]. За основу розроблення картографічної схеми екомережі «Західне Полісся» нами покладена схема особливо охоронних природних територій (мірило 1:200 000), яку було підготовлено й опубліковано 2009 р. у книзі «Три Полісся» [6].

Результати і їхнє обговорення

У цій статті ми вперше наводимо перелік і зміст основних структурних елементів, тобто ключових і сполучних територій міжнародної екомережі «Західне Полісся», а також відповідну картографічну модель і легенду до неї (рисунок).

Ключові території (ядра) екомережі ми проектували на основі площ земель природно-заповідних територій, що включені в міжнародний біосферний резерват «Західне Полісся». У результаті було виділено п'ять ключових територій (ядер) – Прибузьке ядро, Шацьке ядро, Собіборське ядро, Поліське ядро, Польсько-Ленчинське ядро. У Польсько-Ленчинську ключову територію увійшло дві природно-заповідні території, а саме частина Поліського національного парку та ландшафтний парк «Ленчинське поозер'я», об'єднання яких послабить острівний ефект цих територій.

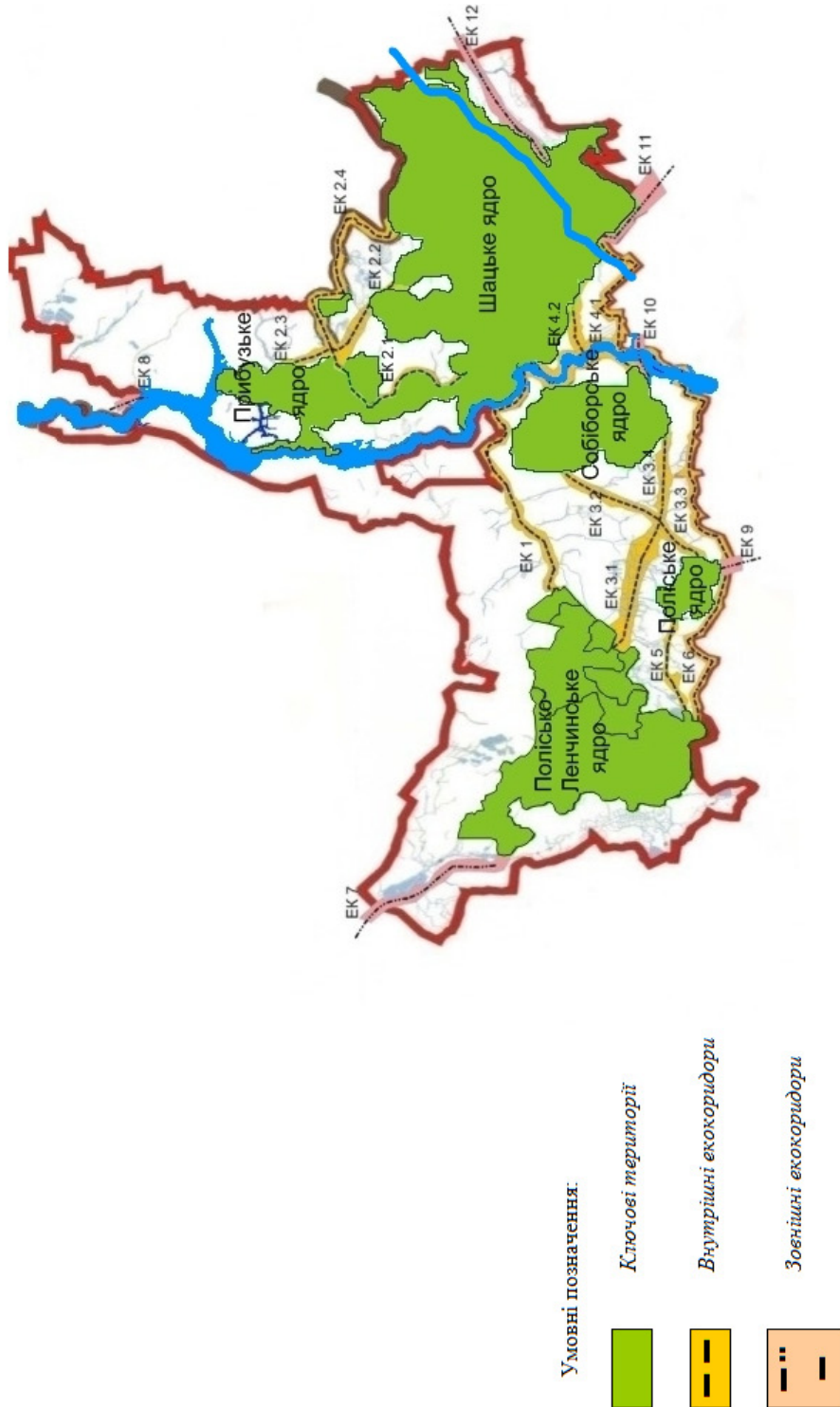
Екокоридори (сполучні території) нами прокладалися в основному за напрямками русел річок різного порядку (Тисмениця, Півонія, Влодава, Тарасінка, Кшем'янка, Копайівка, Рита тощо) у межах басейнів річок Західного Бугу та Прип'яті, озерах, торфовищах, луках. У результаті такого підходу нами виділено 12 екокоридорів, із них по шість внутрішніх та зовнішніх.

Легенда

до картосхеми міждержавної екомережі «Західне Полісся»

1. Ключові території (ядра)

Прибузьке ядро (близько 48 024 га). Його основою є республіканський ландшафтний заказник «Прибузьке Полісся», який з 2004 р. отримав офіційний статус ЮНЕСКО біосферного резервату «Прибузьке Полісся». Територія цього ядра розташована в південно-західній частині Білорусі, до складу якої входять лісові масиви Томашовський, Черсько-Дубокський, Білоозерський і Меднянський. На території біосферного резервату „Прибузьке Полісся” розташований Брестський озерний край (з озерами: Біле, Меднянське, Рагоз'янське, Селяхи, Страдочське, Тайне і Чорне). Тут можна побачити рідкісні в регіональному масштабі елементи краєвиду: дюни, джерела, верхові, низинні й перехідні болота, озера, струмки, великі й малі річки. Особливої генетичної своєрідності природі

«Прибузького Полісся» надають мозаїчні поєднання піщаних пагорбів і невеличких боліт. Характерною відмінністю ландшафтів цієї ключової території є наявність численних дюн – піщаних пагорбів по берегах річок, озер, що утворилися внаслідок розвіювання не закріплених рослинністю пісків.

Шацьке ядро (близько 48 977 га). Його основою є Шацький національний природний парк, якому у 2002 р. ЮНЕСКО надало статус біосферного резервату «Шацький». Особливістю цієї ключової території, що вирізняє її серед інших, є унікальне поєднання лісових, озерних, болотних і дюнних комплексів. Крім того, на території біосферного резервату розміщена одна з найбільших озерних груп Європи, яка разом з болотами формує єдиний водно-болотний комплекс, що стало підставою для включення його до ІВА територій (Рамсарська конвенція). З ботанічної точки зору ця територія характеризується великою видовою різноманітністю. Загалом, лісові екосистеми біосферного резервату займають 25 717 га, або 52,5% території, що майже в 1,7 разу перевищує середню лісистість території України [5].

Собіборське ядро (близько 10 000 га). Його основою є Собіборський ландшафтний парк. Особливу природничу, екологічну і рекреаційно-туристичну роль тут відіграють Собіборські та Влодавські ліси, що представлені в основному сосновими та дубово-сосновими борами і займають майже 40% площі. У парку є сім невеликих озер, найбільше з них – оз. Спільне (77,5 га), найменше оз. Орхове (7 га). Характерною особливістю всіх озер є високий ступінь їх збереження, береги заболочені та зарослі вологими лісами, подекуди спостерігаються лише невеликі ділянки сухих берегів. Торфовища стали характерним елементом природи парку. Тут наявні всі три типи боліт: верхові, перехідні й низинні. До теренів із винятковою природничою цінністю належать торф'яники боліт Бурнів і Став, де міститься комплекс раритетних видів рослин, включаючи меч-траву болотну *Cladium mariscus* (L.). Також на цій ключовій території міститься найбільший комплекс верхових боліт континентального типу, що за геоботанічними дослідженнями вчених є останніми формаціями такого типу в Польщі. Собіборський ландшафтний парк став своєрідною платформою, яка з'єднує Шацький національний природний парк і Поліський національний парк [4].

Поліське ядро (близько 9 762 га). Основою його є Поліський національний парк, що розташований у Хелмському та Любельському воєводствах Польщі. Він лежить у басейні річок Бугу та Вепжа. На цій ключовій території зафіксовано 928 видів рослин, з яких 170 є раритетними видами, ще 60 перебувають під охороною. Найбільш характерними природними рослинними угрупованнями парку є болотні фітоценози – евтотрофні, мезотрофні й оліготрофні. Лісова рослинність представлена в основному сосновими лісами, а у вологих зниженнях – вільшняками. Завдяки надзвичайному природному потенціалу, ця природно-заповідна територія утворена на найцінніших озерно-торфових комплексах. На особливу увагу тут заслуговують також і болотні березняки, а також болотні бори разом із зарослими сосною високими торф'яниками.

Полісько-Ленчинське ядро (близько 11 816 га). Основою його є частина Поліського національного парку та ландшафтний парк «Ленчинський озерний край». Своєрідність території обумовлює озерно-болотний комплекс. Територія цієї ключової ділянки включає в себе систему озер і прилеглих до них торфовищ. Основні площі займають болотні, водні та прибережно-водні рослинні угруповання. Серед боліт переважають евтотрофні, значна частина яких є карбонатними. Найбільш гідна уваги на цій території група бореальної флори (близько 150 видів). Реліктові бореальні види трапляються передусім на верхових і

перехідних болотях, а також у соснових борах. Це верба лапландська (*Salix lapponum* L.), шейхцерія болотна (*Scheuchzeria palustris* L.), росички англійська (*Drosera anglica* Huds) і круглолиста (*Drosera rotundifolia* L.), осоки торф'яна (*Carex heleonastes* Ehrh) і багнова (*Carex limosa* L.). На низинних торф'яниках ростуть береза низька (*Betula humilis* Schrank), верба чорнична (*Salix myrtilloides* L.) тощо.

2. Екокоридори (сполучні території)

Внутрішні екокоридори

ЕК 1. Полісько-Ленчинсько-Шацький. Полісько-Ленчинське ядро доцільно сполучити екокоридором, рухаючись на схід по притоці річки Західний Буг – Влодавка, а далі по руслу р. Західний Буг з Шацьким ядром.

ЕК 2.1;2.2;2.3;2.4. Шацько-Прибузький. Шацьке ядро можна сполучити екокоридорами в декількох напрямках, рухаючись по річках – Прип'ять і Рита з Прибузьким ядром.

ЕК 3.1;3.2;3.3;3.4. Полісько-Ленчинсько-Собіборський. Полісько-Ленчинське ядро, Поліське ядро та Собіборське ядро можна з'єднати екокоридорами у кількох напрямках, зокрема по меліоративних каналах, луках, рухаючись по притоці Західного Бугу – Влодавка, з Собіборським ядром, а далі по притоці Західного Бугу – Тарасинка з Поліським ядром.

ЕК 4.1;4.2. Собіборсько-Шацький. Собіборське ядро слід сполучити екокоридорами у двох напрямках, рухаючись на північ по річці Західний Буг через резерват природи Магазин, а також на північний захід через річку Західний Буг та по притоці річки Прип'ять з Шацьким ядром.

ЕК 5. Полісько-Ленчинський. Полісько-Ленчинське ядро треба з'єднати екокоридором, рухаючись по водних об'єктах цієї території – озерах, торфовищах, луках з Поліським ядром.

ЕК 6. Полісько-Ленчинсько-Полісько-Шацький. Полісько-Ленчинське ядро доцільно з'єднати екокоридором, рухаючись по водних об'єктах цієї території – озерах, торфовищах, луках з Поліським ядром, а далі через резерват природи «Серняви», прямуючи по річці Влодавка на південний схід, а далі по басейну річки Західний Буг з Шацьким ядром.

Зовнішні екокоридори

ЕК 7. Північно-Західний. Полісько-Ленчинське ядро можна сполучити екокоридором у північно-західному напрямку притоки річки Вепжа – Тисмениця з Козловецьким ландшафтним парком, що лежить у північно-західному напрямку від транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся».

ЕК 8. Північний. Прибузьке ядро можна сполучити екокоридором у північному напрямку від транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» по басейну річки Західний Буг з національним парком «Біловезька Пуща», що лежить у цьому напрямку.

ЕК 9. Південно-Західний. Поліське ядро можна з'єднати екокоридором з Хелмським ландшафтним парком, що лежить у південно-західному напрямку по річці Влодавка через резерват природи «Серняви».

ЕК 10. Південний. Собіборське ядро можна сполучити екокоридором через резерват природи «Малоземце», далі рухаючись по басейну річки Західний Буг з Хелмським ландшафтним парком, що лежить у південному напрямку.

ЕК 11. Південно-Східний. Шацьке ядро можна з'єднати екокоридором, рухаючись у південно-східному напрямку по притоці річки Прип'ять з Ківерцівським національним природним парком.

ЕК 12. Східний. Шацьке ядро можна сполучити екокоридором, рухаючись на схід від транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» по притоці річки Прип'ять

з національним природним парком «Прип'ять-Стохід».

Проаналізувавши запропоновану нами структуру екомережі ключових територій і екокоридорів майбутнього транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся», вважаємо, що створення трilaterального біосферного резервату «Західне Полісся» стане важливою функціональною територією у ландшафтній структурі Європи, що поєднає національні екомережі Білорусі, Польщі й України та утворить одне із основних ядер біотичного і ландшафтного різноманіття Західного Полісся. За рахунок об'єднання природно-заповідних територій трьох держав буде створений один із масштабних у межах не тільки Західного Полісся, а й Центральної та Східної Європи природно-територіальний комплекс лісових екосистем на площі більше як 200 000 га. Запропонована екомережа міжнародного біосферного резервату забезпечить надійний природоохоронний режим екологічного коридору загальноєвропейського значення (басейну річки Західний Буг), а також територіальну та функціональну цілісність екосистем, сприятиме підвищенню екологічної рівноваги на суміжних територіях трьох країн і створить безпечне середовище для життєдіяльності населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрієнко Т. Л., Клецов М. Л., Прядко О. І. Міждержавні природно-заповідні території України. К., 1998. С. 13–14.
2. Дідух Я. Транскордонні території. Міжнародна співпраця в Поліському екокоридорі. Розбудова національної екомережі // Жива Україна. 2006. № 5-6. С. 6–8.
3. Попович С. Ю., Василенко В. С. Екомережа Лісостепу України: картосхема та її легенда // Заповідна справа в Україні, 2009. 15 (1). С. 1–5.
4. Ковалко Б., Мищук А. Полісько-Українське прикордоння. Середовище. Суспільство. Економіка. Замосць, 2005. С. 106.
5. Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів Шацького національного природного парку / Науковий центр заповідної справи. Пояснювальна записка. Т. 2. (Доповнення від 26 липня 2006 р.) К., 2006. С. 6–7.
6. Три Полісся – спільна стратегія охорони й екологічного використання природної спадщини територій білорусько-польсько-українського прикордоння. Брест: ПП Телеш, 2009. С. 12–21.
7. Формування регіональних схем екомережа: методичні рекомендації / За ред. Ю. Р. Шеляга-Сосонка. К.: Фітосоціоцентр, 2004. 71 с.
8. Шеляг-Сосонко Ю. Р., Дудкін О. В., Коржнев М. М., Аксьом О. С. Національна екологічна мережа як складова частина Пан'європейської екологічної мережі. К., 2005. С. 17–20.

Стаття: надійшла до редакції 28.01.11

доопрацьована 21.03.11

прийнята до друку 08.04.11

**ECOLOGICAL NETWORK OF BIOSPHERE RESERVE “WEST POLISSYA”
(MAP AND ITS EXPLICATION)**

L. Yurchuk

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
15, Heroyiv Oborony St., Kyiv 03041, Ukraine
e-mail: yurchuk7lyuda@ukr.net*

Article is devoted to consideration of representative environmental network designing in biosphere reserve “West Polissya” which is formed by biosphere reserve “Shatskyi” (Ukraine), biosphere reserve “Prybuzke Polissya” (Belorus) and biosphere reserve “West Polissya” (Poland). These reserves contain numerous unique for Europe terrains, where natural forest ecosystems and wetlands have been still remained.

Key words: network, biosphere reserve, key territory, ecological corridor.

**ЭКОСЕТЬ БИОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТА «ЗАПАДНОЕ ПОЛЕСЬЕ»
(КАРТОСХЕМА И ЕЕ ЛЕГЕНДА)**

Л. Юрчук

*Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
ул. Героев Обороны, 15, Киев 03041, Украина
e-mail: yurchuk7lyuda@ukr.net*

Рассмотрено проектирование репрезентативной экосети биосферного резервата «Западное Полесье», в состав которого входят биосферный резерват «Шацкий» (Украина), биосферный резерват «Прибужское Полесье» (Беларусь) и биосферный резерват «Западное Полесье» (Польша). На этих природоохранных территориях находятся уникальные для Европы места, где еще сохранились естественные лесные, водные и водно-болотные экосистемы.

Ключевые слова: экосеть, биосферный резерват, ключевые территории, экокоридоры.